

ELŐSZÓ

Az Anyanyelvi kompetenciafejlesztő munkafüzetek 35. tagjaként megjelenő füzet igen fontos, ám eddig a sorozatban önállóan nem vizsgált nyelvi területet mutat be az érdeklődőknek és a tanulni vágyóknak, és kapcsol hozzá számos érdekes feladatot.

Ez a terület a beszédhangok képzése, a hangok világa. Megismerése azért alapvető, mert a hangok ugyan beszédünk legkisebb, önmagukban jelentést nem hordozó elemei, de belőlük épülnek fel értelmes szavaink, mondataink, ezeken alapszik az emberi kommunikáció. Ha nyelvi szintekről beszélünk, ezt a szintet gyakran nevezik a legalsó nyelvi szintnek is, mert erre épül rá a többi, vagyis a szavak, a szókapcsolatok, a mondatok, sőt a szöveg szintje is.

A tagolt emberi beszéd, amely sok tízezer évvel ezelőtt, újabb vélemények szerint pedig ennél sokkal régebben alakult ki, azóta is ember voltunk, mindennapi létünk legfontosabb meghatározója. Az egészen kicsi, párhetes babák már figyelnek édesanyjuk szavaira, és hangadásaik révén kommunikálni is kezdenek, bár ezt beszédnek nevezni még nem lehet. Ám eltelik egy-másfél esztendő, és a kezdeti gőgicsélés, gagyogás, a sokféle hangicsálás egyre érthetőbb beszédbe fordul át.

Talán valamennyien őrzünk emlékeket abból a korból, amikor szüleink gyermekmondókákat, sétáltatókat idéztek nekünk, majd verseket, verses meséket hallgathattunk, és nagyokat neveltünk egy-egy talán értelmetlen, de érdekesen hangzó hangcsoporton. Egyes nehezebb hangok mielőbbi helyes kiejtését nyelvtörökkel is igyekeztek előmozdítani, és sokan máig kívülről fújjuk a *Gyere Gyuri, gyűjtsunk gyufát*, vagy a *Mit sütsz, kis süűcs?* kezdetű nyelvtöröket, valamint az *Ecc, pecc, ki-mehetsz* és hasonló kiszámolókat, mondókákat.

A hangképzés (artikuláció) kérdéseivel, a hangok vizsgálatával a hangtan – közismert idegen szóval megnevezve a fonetika – foglalkozik. Ez az egyik legrégebben művelt nyelvtudományi terület, kétezer évnél is hosszabb múlttal rendelkezik. Már az ókori görögök is foglalkoztak a hangok tulajdonságaival és csoportosításával. A tudomány neve, a fonetika a φωνή (phóné, ejtsd: fóné) görög szóból ered, ami hangot jelent. Ez a szó rejtőzik olyan ismert szavainkban, mint a *telefon*, *magnetofon*, *fonográf*, valamint ezt találjuk a *fonéma* elnevezésben is. Napjainkra a fonetikának több részterülete is kialakult, az *artikulációs* mellett például az *akusztikai fonetika*.

A *fonéma* szóval a nyelvtudomány egy-egy adott nyelvben csupán a szavak *jelentésének megkülönböztetésében* szerepet játszó hangokat emeli ki. A fonémát nevezik még hangtípusnak, illetve a beszédhang absztrakciójának is. Minden nyelvnek, így a magyarnak is nagyon sokféle hangja, hangváltozata van, a nyelvtudomány nyelvén fogalmazva viszont azt mondjuk: a magyar köznyelv harminckilenc fonémával rendelkezik. Tizennégy magánhangzóval (vagy magánhangzó-fonémával) és huszonöt mássalhangzóval (vagy mássalhangzó-fonémával). A magyar ábécé betűinek száma ugyanakkor negyven, mert van egy olyan fonémánk, amelynek leírására két külön-

böző betűt is használunk. Valószínűleg sejtik az olvasók, hogy melyik ez a fonéma. Ha mégsem, kiderül a munkafüzet 3. A) fejezetének 8. feladatát tanulmányozva.

A világ nyelvei igen erősen különböznek abból a szempontból is, hogy milyen gazdagok fonémákban, hány magánhangzót, illetve mássalhangzót ismernek. Erről is esik majd szó, de a feladatok és a gyakorlás középpontjában anyanyelvünknek, a magyar nyelvnek a hangjai, valamint helyesírásának kérdései állnak.

Gondolatainkat, kiejtett szavainkat, mondatainkat az ábécé betűinek a segítségével írásban is visszaadhatjuk. Alapvető ilyenkor nemcsak az egyes hangok ismerete és helyes kiejtése, hanem a hangok beszédünkben megvalósuló egymásra hatása is. Az ún. mássalhangzótörvények azért is lényegesek, mert szóelemeket feltüntető helyesírásunk a kiejtésben bekövetkező változásokat a legtöbbször nem tükrözi. A helyes kiejtés szempontjából tehát nagyon fontosak, ugyanakkor megkövetelik a helyesírási szabályok tudatosítását, gyakorlását is.

A munkafüzetet elsősorban középiskolában tanuló diákoknak szánom. Foglalkozhatnak a feladatokkal a tanórán, tanáruk irányításával, de sok gyakorlat otthoni, önálló munkára is alkalmas. Gyakorlatainkat, feladatainkat nemegyszer eddigi ismereteik alapján, máskor viszont segédkönyvek, leginkább különféle szótárak vagy éppen az internet (okostelefon) segítségével lehet megoldani. Erre az adott gyakorlatok kapcsán utalok is.

Kissé rendhagyó módon már a fenti sorokhoz is kapcsolódnak feladatok, amelyeket – a szerző reményei szerint – érdekeseknek és hasznosaknak talál az olvasó, bevezetésnek a hangok birodalmába.

A *-gal jelzett, emelt szintű feladatok a hangtan iránt különösen érdeklődő, a kutatómunkától sem megriadó diákoknak szólnak, akiket a sikeres megoldások sok új ismerettel gazdagíthatnak.

Jó munkát, jó tanulást kívánok!

Miskolc, 2023. január–április

A Szerző